

Kritérium (metodické okénko)

Kritérium

Autoři: René Brinda, Blanka Munclingerová (Netopilová)

Článek se pokouší vnést světlo do problematiky "kritéria" v debatě - jeho funkci, význam a použití. Vysvětlení na základě praktických ukázek argumentace. Článek byl zveřejněn v bulletinu ADK č. 8/ listopad '98, str.6,7. Upraveno říjen '99.

I dva roky po prvním představení "kritéria" (tehdy ještě "cíle linie") si ani studenti, ani jejich učitelé, pohříchu někdy ani rozhodčí nejsou zcela jisti co vlastně kritérium je a k čemu v debatě slouží. Pokusíme se v tomto článku vnést do problematiky kritéria trochu světla.

Samotné slovo "kritérium" je debatní terminus technicus a jeho význam se od významu běžného poněkud liší. Kritérium je jedním z prvků struktury linie, který, na rozdíl od některých jiných částí formální struktury, je za jistých okolností povinný. V závislosti na typu debatované teze rozhodčí potom uvedení kritéria někdy "budou vyžadovat" (je tedy povinné), jindy "budou očekávat" (doporučuje se). Pro oba případy potom platí, že termín samotný nemusí vůbec zaznít. Jde o to kritérium uvést, fakticky je naplnit, nikoliv jen vyřknout magické slůvko.

Cílem kritéria je pomoci vytvořit kompaktnější, hutnější linii a eliminovat tím bezbřehou, nekonzistentní argumentaci.

Kritérium může, podle typu teze, nabývat dvou podob. Základní **typy tezí**, na které se v našem programu debatuje jsou tyto:

Teze faktická. Obsahuje konstatování, že něco je takové nebo onaké, případně že něco vůbec je. Příklad: (1) Anička je dívka.

Teze hodnotová. Obsahuje hodnotící výraz, jehož význam je subjektivní. Příklad: (2) Anička je šikovná dívka. (Subjektivním hodnotícím výrazem je zde slovo "šikovná" resp. slovní spojení "šikovná dívka". Význam tohoto spojení je pro každého jiný.

Teze návrhová. Teze navrhuje uskutečnit nějakou akci, změnit současný stav věcí. Nejčastěji, ne však nezbytně vždy, se v zadání teze objeví slovní spojení "mělo by se", "nemělo by se". Příklad: (3) Arnošt by se měl seznámit s Aničkou.

Určení formálního typu teze je někdy nejednoznačné, nepanuje shoda o jaký typ teze v daném případě jde. Je věcí afirmativní strany přednést analýzu teze. Předpokládá se potom, že afirmativní strana, panují-li nejasnosti, vysvětlí, jak tezi chápe. Kritérium se potom pro afirmativní stranu stává povinným resp. doporučením podle toho, jak sama afirmativní strana tezi (jejímu formálnímu typu) rozumí.

Kritérium je povinné u tezí chápaných jako návrhové. U takto chápaných tezí je kritérium **konečným cílem, kterého chce strana svojí argumentací dosáhnout**. Tento cíl by měl být obecně (tedy i stranou negativní) akceptovatelný, jeho dosažení by mělo být žádoucí, obsažená idea by měla být pozitivní. Tento cíl by dále měl být reálně dosažitelný, konkrétní a

závažný. Argumenty strany potom budou formulovány tak, aby bylo zřejmé, že strana onou změnou, změnou kterou navrhuje teze a kterou strana obhájí tohoto cíle dosáhne. Podaří-li se jí to, splnila svůj úkol v debatě - obhájila navrhovanou změnou.

Kritérium se bude velmi pravděpodobně lišit tým od týmu, debata od debaty.

Příklad: Teze: (3) Arnošt by se měl seznámit s Aničkou. Možná kritéria by potom mohla znít třeba:

1. "Obhajobou dnešní teze chceme do budoucna zajistit existenční jistoty lidí v post-produktivním věku."
2. Nebo: "Jako strana afirmativní se budeme v této debatě snažit dokázat, že to, že se Arnošt seznámí s Aničkou v konečném důsledku povede k posílení tolerance ve společnosti. Proto je třeba aby se Arnošt seznámil s Aničkou." Případně: Chceme-li v tomto státě funkční rodiny, a to chceme, neboť funkční rodina je základem státu, Arnošt by se měl seznámit s Aničkou.

Uvedli jsme tři příklady možných kritérií. Pochopitelně jich pro danou tezi bude existovat více. Každé z uvedených kritérií je jiné, **sleduje odlišný cíl**. Odlišné tedy samozřejmě budou i argumenty tento cíl obhajující!

V příkladu (A) si dovedeme představit následující argumentaci:

(A1) "Jak dále prokážeme, seznámení dvou osob opačného pohlaví v konečném důsledku nezřídka vede k navázání partnerského vztahu a narození dítěte. Dnešní děti jsou budoucími přispěvateli důchodových fondů...." ...vysvětleno, dokázáno... "...chceme-li do budoucna zajistit existenční jistoty obyvatel v post-produktivním věku, Arnošt by se měl seznámit s Aničkou."

(A2) "Tvrdíme, že s čím větším počtem partnerek se Arnošt seznámí, tím větší je pravděpodobnost, že nastane situace (A1)..." ...vysvětleno, dokázáno... "...chceme-li tedy zajistit existenční jistoty...A. by se měl seznámit s A..."

(A3) "Pravděpodobnost, že se děti postarají o své rodiče-seniory se zvyšují s počtem dětí těmito rodiči řádně vychovanými..." ...vysvětleno, dokázáno... "...protože naše strana chce zajistit existenční jistoty...A. by se měl seznámit s A."

Na uvedeném příkladu vidíte, že **všechny argumenty se vztahují ke kritériu. Vedou k naplnění deklarovaného cíle.**

Pro ilustraci uvádíme i příklady argumentace pro kritéria (B) a (C). Bude zřejmé, že argumentace se skutečně liší (protože se debatuje o něčem jiném!) v závislosti na zvoleném kritériu.

(B1) "...rozšíří se Arnoštovo spektrum uvědomování si potřeb jiných lidí..."

(B2) "...jen člověk znalý potřeb jiných může tyto chápat a respektovat je..." a

(B3) "...zákonem tolerance je pochopení odlišnosti..."

Všechny argumenty budou pochopitelně dále vysvětleny, dokázány a bude ukázána jejich spojitost s kritériem a danou tezí (na což debatěři často zapomínají!). Totéž bude platit i pro argumentaci v uvažovaném případě kritéria (C):

(C1) "I prosté seznámení se může v A. a A. vzbudit zájem založit rodinu..."

(C2) "Seznámení se A. s A. napomůže v optimalizaci volby budoucího partnera..." a konečně

(C3) "Děti, které přicházejí na svět v harmonické rodině mají vyšší předpoklady samy v budoucnu funkční a harmonické rodiny zakládat..."

Jedna teze, tři různé cíle-kritéria, tři odlišné směry argumentace, tři odlišné debaty.

Kritérium teze hodnotové: není povinné, doporučuje se. "Kritériem" se v tomto případě rozumí chápání hodnotícího výrazu. Toto chápání je potom dále v debatě používáno jako standard hodnocení, "laťka". Debatěři potom ukazují, co standard splňuje a co ne. Tento standard by potom měl být objektivně měřitelný, na rozdíl od původního výrazu, který je subjektivní a jeho význam tedy nutně relativní. Konkrétní příklad věc znázorní:

V uvedené tezi (2) se objevil hodnotící výraz: "šikovná dívka". Tento může pro někoho znamenat dívka fyzicky půvabná, pro jiného dívka manuálně zručná, pro jiného zase dívka úspěšná ve škole/zaměstnání... Kritérium, standard debatérům obou stran (afirmativní i negativní) slouží k poměřování, zda Anička skutečně splňuje naše chápání "šikovnosti", (resp. chápání "šikovnosti" tak, jak mu rozumí af. strana, neboť tato stanoví kritérium), zda standard splňuje anebo ne.

Příklad: "...pod pojmem si naše strana představuje dívku zručnou..." Strana by potom mohla argumentovat například takto:

(21) "Aniččina výšivka je strojově přesná - steh jako steh, dvakrát hladce třikrát obratce bez jediné chyby." (...dokázáno)

(22) "Anička sama dokáže spravit prasklý vodovodní kohoutek." (vysvětleno, dokázáno)

Z argumentů strany je zřejmé, že Anička splňuje stanovený standard "šikovnosti". Tým tedy může tvrdit, že na základě stanoveného standardu hodnocení, kritéria, daná teze platí. Anička je šikovná dívka.

Pochopitelně, zvolí-li si tým jako standard poměřování "šikovnosti" něco jiného, v daném případě třeba "fyzický půvab", budou se jednotlivé argumenty vztahovat k onomu jinému standardu. V tomto případě tedy tým rozhodně nebude argumentovat Aniččinou schopností spravovat vodovodní kohoutky. (Chyba, které se debatěři dopouštějí velmi často!)

Kritérium teze hodnotové tedy není cíl. Je jím objektivizovaný standard hodnocení. Stejně jako u tezí návrhových se jednotlivé argumenty vztahují k přijatému kritériu. Na kritérium hodnotové teze přitom obecně platí stejné nároky jako na definici (viz ustanovení pravidel o definici) - nesmí se vzdalovat prostému významu slova, význam nesmí být účelově pozměněn atd.

Kritérium tezí faktických. I u takto formulovaných tezí lze najít jednotící prvek (nezapomínejte, že účelem kritéria je argumentaci sjednotit, učinit ji "kompaktní"!). Oním jednotícím prvkem může být náš náhled na věc, naše chápání problému. V uvedeném příkladě (1) Anička je dívka lze pravdivost teze zkoumat - a dokazovat - z několika úhlů pohledu. Můžeme dokazovat, že (11) Anička je dívkou po fyzické stránce (a že tedy není hochem), že (12) je dívkou z hlediska své fyzické a duševní zralosti (a že tedy není ženou), že (13) je dívkou z hlediska sociálního (plní roli společností od dívky očekávanou a je tedy okolím jako dívka vnímána). Možná by se dalo najít ještě několik dalších úhlů pohledu. Kritérium znamená vybrat si jeden - a jen jeden - z nich a argumentaci vztahovat právě k onomu vybranému úhlu pohledu.

Na uvedeném vysvětlení kritéria tezí faktických je snad nejlépe patrná stmelující, kohezivní funkce kritéria: kritérium debatérům pomůže napřít debatu jedním směrem, na místo argumentů "každý pes jiná ves" vytvořit ucelenou linii argumentace vedoucí jedním a všem jasným směrem.

Kritérium není nepřitelem debatéra. Naopak. Mělo by mu pomáhat v přesvědčivosti jeho/její argumentace. Doufáme, že tento článek vám pomůže kritéria funkčně a správně využívat.

Závěrem snad ještě jedno přirovnání, které snad, pokud stále ještě v této problematice tápete, vám pomůže pochopit o čem byly všechny předchozí řádky. Představte si tezi jako internetovou stránku na obrazovce vašeho počítače. Stránka je o něčem. Berte ji tedy jako svoji debatní tezi. Na stránce jsou ikony. Všechny ikony mají se stránkou cosi společného (proto na ní jsou), přesto je každá jiná. Víte, že kliknete-li na ikonu, objeví se hypertextový odkaz. Představte si tedy každou ikonu jako kritérium. Vyberte si z nabízených ikon tu, která vám nejvíce vyhovuje, klikněte na ni, rozbalí se vám argumenty pod touto ikonou/kritériem schované. Klikněte na jinou a rozbalí se vám jiné argumenty. Pořád jste však na stejné hypertextové stránce...

René Brinda, Blanka Munclingerová (Netopilová)
